

УДК 78.087.68(075)

Петро Зелінський,
Надія Збожимська

РЕПЕРТУАР ШКІЛЬНОГО ХОРУ ЯК ФАКТОР МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

У статті систематизовані вимоги до репертуару шкільних хорів та встановлено принципи його підбору. Розкрита виховна роль репертуару як естетичної проблеми шкільного хорового мистецтва. Визначені методичні основи підбору репертуару, виявлено ефективні джерела поповнення репертуарних програм шкільних хорів. Висвітлено зміст репертуарних програм шкільного хору як основу музично-естетичного виховання учнів.

Ключові слова: репертуар, співочий колектив, шкільний хор, естетична проблема, музично-естетичне виховання учнів.

Забезпечення відповідним репертуаром конкретного співочого колективу загальноосвітньої школи зі своїми індивідуальними виконавськими можливостями, художньо-творчими нахилами, специфічними особливостями (вокально-технічними, регістрово-теситурними, темброво-колеристичними, динамічними, внутрішньо-структурними та ін.) – завдання складне і відповідальне. Вирішення його вимагає від шкільного хормейстера і спеціальної підготовки, і повсякденного пошуку, і глибокого володіння методикою підбору творів.

Постановку проблеми «Репертуар шкільного хору, як фактор музично-естетичного виховання учнів» має важливе теоретичне, методичне і практичне значення. Різні сторони означеної проблеми розглядались в спеціальній літературі. Так, наприклад, Л. Венгрус [6] аналізує не тільки початковий хоровий спів як важливий засіб музично-естетичного виховання учнів, а й інтенсивні форми його реалізації. В іншій праці цього ж автора [7] хоровий спів трактується як фундамент музикальності. М. Мусаєв, [8] надаючи важливого значення шкільному хоровому виконавству, викладає педагогічні основи керування шкільним хором. К. Воскресенська, розглядаючи проблему забезпечення шкільного хору необхідним репертуаром, наголошує на доцільності широкого використання в шкільних репертуарних програмах народних пісень як важливого виховного матеріалу. Разом з тим в спеціальній літературі не аналізується проблема репертуарної політики керівника шкільного хору як проблема – теоретична, методична, естетична.

Тому метою даної статті є спроба комплексного підходу у визначенні головного її завдання – окреслення характеристик шкільного репертуару:

його навчальної, виховної, культурно-освітньої, концертно-виконавської ролі; жанрової стильової, тематичної різноманітності; ідейної, змістової, структурно-композиційної привабливості.

Для досягнення головної мети даної роботи – визначення основних параметрів методики забезпечення шкільних хорів відповідним репертуаром – автори поставили перед собою ряд важливих завдань, найзначнішими з яких були: систематизувати вимоги до репертуару шкільних хорів; встановити принципи їх підбору; визначити методичні основи підбору репертуару та виявити ефективні джерела поповнення репертуарних програм шкільних хорів.

В будь-якому виконавському колективі, в тому числі і в шкільному хорі, репертуар відіграє першорядну роль в усіх сферах діяльності. Ця феноменальна функція репертуару підкреслюється авторами багатьох джерел спеціальної літератури. П. Халабузар, В. Попов, Н. Добровольська визначають його як «...основоположний фактор музичного виховання» [1, с. 117]. «Уміло підібраний, високохудожній репертуар забезпечує творчо активне життя хору, постійно підвищує його виконавську майстерність в цілому і кожного окремого виконавця, зокрема. І навпаки, випадково складений репертуар частіше всього призводить до тяжких наслідків – розпаду хору. Ось чому з такою ретельністю повинна формуватись керівником хору репертуарна політика, особливо в перший час існування колективу» [1, с. 117]. Л. Шаміна пише: «Репертуар як сукупність творів, виконуваних тим чи іншим хоровим колективом, складає основу всієї його діяльності, сприяє розвитку творчої активності учасників, знаходиться в безпосередньому зв'язку з різними формами та етапами роботи хору...» [2, с. 134]. Г. Струве відзначає: «Ледь чи не головну роль в успіхові концерту відіграє його програма. А програма визначається репертуаром хору, його «золотим» фондом» [3, с. 48].

Значимість репертуару в шкільному хорі величезна і в той же час багатогранна. Вона проявляється і в виховній, і в просвітницькій, і в концертно-виконавській діяльності співочого колективу. Ця думка проводиться в багатьох джерелах спеціальної літератури. Так, наприклад, в колективній роботі «Методика музичного виховання» сказано: «Репертуар забезпечує музичний розвиток кожного учасника хору, але в той же час він не тільки підвищує культуру дітей, але й в значній мірі сприяє їх моральному та естетичному вихованню, формує їх смаки і погляди, укріплює почуття любові до своєї Батьківщини і народу, підвищує відповідальність перед колективом і товаришами» [1, с. 117–118]. Такої ж думки дотримується і Л. Шаміна: «Репертуар впливає на весь навчально-виховний процес, на його базі накопичуються музично-теоретичні знання, виробляються вокально-хорові навички, складається художньо-виконавський напрямок хору» [2, с. 134]. Г. Струве справедливо вважає, що «...значення репертуару не вичерпується необхідністю показу

досягнень колективу. Не менш важливу роль він відіграє в музичній освіті і естетичному вихованні його учасників, в підвищенні їх вокально-хорової майстерності, в розвиткові музичного смаку виконавців і аудиторії...» [2, с. 48].

На основі висловлювань, наведених у викладених вище фрагментах спеціальної літератури, можна зробити висновок, що формування репертуару співочого колективу – процес складний, кропіткий і відповідальний. Не випадково методисти вокально-хорової роботи вважають його найважливішою професійною проблемою. Так, Л. Шаміна стверджує: «Проблема репертуару – найголовніша естетична проблема виконавського мистецтва – завжди була основоположною в художній творчості» [2, с. 134]. А вже завдання репертуару – неухильно розвивати і удосконалювати музично-образне мислення учасників хору, їх творчу активність, а також збагачувати інформаційний слухацький досвід, слухацьку музичну пам'ять.

Формуючи репертуар для хору тієї чи іншої вікової групи, керівник повинен перш за все звертати увагу на відповідність ідейно-художнього змісту твору можливостям сприймання школярів, а також на такі показники:

перспективу розвитку їх музичних смаків і поглядів; підвищення рівня їх музичного мислення; удосконалення вокально-хорової техніки і т.д.

Таким чином, репертуарна політика керівника шкільного хору – це складний організаційний, методичний, творчий процес, тому що репертуар співочого колективу являє собою естетичну проблему хорового мистецтва. Репертуар був і залишається головним фактором загально-музичної освіти і музично-естетичного виховання учнів через хор середньої школи.

Вимоги до репертуару шкільного хору базуються на головній функції творів – музично-естетичного виховання учнів. Для того, щоб ця функція успішно виконувалась, репертуар співочого колективу повинен відповідати певним вимогам. Виходячи з цих вимог, твори, що включаються в репертуарні програми, повинні визначатись високим ідейно-художнім рівнем; характеризуватись широким тематичним діапазоном; володіти багатою жанровою і стилістичною різноманітністю; відповідати виконавським можливостям і творчим здібностям хористів.

Згідно з цими загальними вимогами, основу репертуарних програм шкільного співочого колективу повинні складати кращі зразки світової хорової творчості, яким притаманні глибокий зміст, привабливі образи, вражаюча форма. яскрава музична мова.

Цікаві думки з приводу репертуарних програм шкільного співочого колективу до дитячого хору висловлює Г. Струве: «Концертна програма дитячого хору повинна бути різноманітною доступною для виконання і сприймання, але не спрощеною, багатою виконавськими барвами, але не ускладненою Вона повинна обов'язково нести собі навчально-виконавські

завдання і одночасно бути високохудожньою, не втрачати при тому дитинності» [3, с. 48]. Підкреслюючи необхідність широкої різноманітності репертуару шкільного хору, слід пам'ятати про виховні завдання хорового співу. В репертуарних програмах необхідно сполучати жанрову, стилістичну, виконавську різноманітність творів з їх виховними можливостями. Підтвердженням правильності цієї думки можна знайти в джерелах спеціальної літератури. Наприклад, Л. Шаміна про це висловлює переконливі судження: «Гарна лірична пісня, побудована на народних інтонаціях, сюжетне полотно, що розкриває історичне минуле народу, жартівлива пісня, наповнена здоровим народним гумором, – все це може послужити цікавим матеріалом для виховної роботи в колективі» [2, с. 134].

В репертуарі, що відповідає викладеним вище вимогам, найбільш певно простежується думка про єдність навчання і виховання, єдність процесу оволодіння знаннями, уміннями, навичками і систематичного, цілеспрямованого впливу на духовний розвиток особистості. В цьому і проявляється серцевинне значення репертуару. Виконання високого покликання хорового мистецтва можливе тільки через різноманітний і високохудожній репертуар, в якому поєднуються твори патріотичні і ігрові, ліричні і жартівливі, повільні і швидкі. При цьому весь репертуар шкільного хору повинен приваблювати, викликати бажання вивчити його і виконати, залишатись в серцях співаків довгий час, пробуджувати почуття естетичної насолоди у виконавців і слухачів, формувати у школярів високу культуру і мораль.

Репертуар шкільних хорів повинен бути настільки різноманітним за джерелами його формування, за жанрами, стилем, тематикою, художнім рівнем, наскільки багатогранне і неоднорідне поняття «шкільне хорове виконавство». Однак повноцінними, ефективними по своїй виховній ролі можна вважати такі репертуарні програми, в яких представлені чотири групи стилістичних шарів репертуару в широкому розумінні слова: твори зарубіжних композиторів-класиків; твори композиторів української класичної школи; народні пісні різних країн, в першу чергу українські та твори сучасних композиторів – українських і зарубіжних.

Класичній музичній спадщині, що витримала перевірку часом і живить сучасне мистецтво, повинне належати одне з головних місць в художньо-естетичному вихованні школярів. Неможливо створювати нову культуру, не оволодіваючи художніми цінностями минулого. Однак, відбираючи класичний репертуар, потрібно пам'ятати про вимоги сучасності, про завдання, які стоять перед музичним вихованням школярів в наші дні. Пропаганда кращих зразків української хорової спадщини не тільки відкриває перед виконавцями і слухачами хорової музики нові її сторінки, але й виховує патріотизм, національну самосвідомість. Класика, заснована на народних витоках, не тільки духовно збагачує, виховує, але й

формує національний характер музичного мислення у співаків та їх слухачів.

Однак поняття класичної музики окремими авторами публікацій трактується більш широко. Приводимо висловлення з цього приводу Л. Шаміної: «Разом з тим поняття музичної класики не обмежене вузькими історичними та національними межами – до класики можуть бути віднесені як твори, створені в далекому минулому, так і сучасні твори вітчизняних і зарубіжних авторів. Головне, що вирізняє класичні зразки, – це їх висока художність, глибина змісту, ідейна значущість і досконалість форми. Бажано, щоб репертуар хорової самодіяльності постійно поповнювався новими маловідомими творами класики, не замикався б виконанням вузького кола якої-небудь однієї частини класичної спадщини» [2, с. 135–136].

Величезні фонди класичної хорової музики можуть стати одним із значних джерел формування репертуарних програм шкільних хорів. Говорячи про забезпечення шкільного хору репертуаром, І. Усова підкреслює: «Великий інтерес представляють зроблені спеціально для дитячого хору перекладання вокальної та інструментальної музики» [4, с. 32].

Важливою частиною репертуарних програм шкільних хорів є народна пісня. Яскрава мелодичність, ритмічна гнучкість, багатство інтонаційних та динамічних відтінків, вокальна зручність – всі ці якості роблять народну пісню незамінним матеріалом для хорового співу в школі. Пропаганда народних пісень як в оригінальному, так і в обробленому вигляді має принципове значення для творчої роботи шкільних хорів, оскільки пісенний фольклор в найбільшій мірі близький і зрозумілий широкому колу виконавців і слухачів.

Особливу значимість набуває включення в репертуарні програми шкільних хорів народної пісенної творчості. Використання в роботі хорового колективу відомих і улюблених в певній місцевості народних пісень, піднятих на новий, більш високий ступінь виразності (а то й досконалості) шляхом обробки для хорового виконання, помітно освіжає репертуарні програми і концертні виступи, піднімає авторитет хору і його керівника серед слухачів.

Хорова творчість сучасних (національних, зарубіжних) композиторів – серйозний резерв комплектування репертуарних програм шкільних хорів. Багато які пісні, хорові мініатюри написані сучасними композиторами на високому змістовному, образному, виразному рівні. Пісні про рідний край і улюблену природу, про Велику Вітчизняну війну і натхненну працю, про романтику мандрювань і безкорисну високу дружбу – все це благодатний матеріал для виховання школярів – і музично-естетичного, і морально-патріотичного.

Таким чином, репертуар як категорія естетична відіграє важливу

роль – навчальну, виховну, культурно-освітню, концертно-виконавську – у вокально-хоровій роботі загальноосвітньої школи. Він є фундаментальною базою діяльності дитячих хорів молодших і середніх класів, однорідних і мішаних хорів старшокласників. Тому до репертуару шкільних співочих колективів виставляються найвищі вимоги з боку досконалості змісту і форми, жанрової і стилістичної різноманітності, відповідності виховному призначенню і віковим особливостям. Тільки широко різнобарвні і високохудожні хорові твори здатні формувати високу музичну культуру і мораль.

Це благородне завдання можуть виконати кращі зразки української і зарубіжної хорової класики, народні пісні, твори сучасних композиторів. При цьому дуже важливе значення має введення в репертуарні програми шкільних хорів багатоголосних і акапельних творів.

Отже, серед компонентів, що складають багатогранну роботу зі шкільним хором, важливе значення має репертуар співочого колективу. Його якість має велике значення – від організації навчально-виховного процесу до концертного виступу. Для цього керівникові хору необхідно проводити раціональну репертуарну політику, котра забезпечувала б високоефективний і результативний процес формування у школярів музичного мислення, естетичних почуттів, смаків і поглядів, моральних установок і спрямувань. Тому репертуарна політика шкільного хормейстера повинна будуватись таким чином, щоб вона могла забезпечувати максимальні результати в усій різнобічній діяльності керівника співочого колективу – організаційний, методичний, навчально-виховний, музично-освітній, концертно-виконавській.

Успіх у виконанні цих непростих завдань принесе опора на високохудожній, широко різноманітний, глибоко змістовний, художньо-виразний репертуар, котрий необхідно черпати перш за все із щедрих джерел класичної хорової музики та народної пісенної творчості, хоча не слід нехтувати і кращими зразками творів сучасних композиторів.

Природно, що підбір репертуару для шкільного хору має розташовуватись на стійкому фундаменті правил, котрий страхував би хормейстера від помилок і негативних наслідків в його повсякденній роботі. Таким фундаментом є сформульовані різними авторами і викладені в джерелах спеціальної літератури (в тому числі в даному посібнику) принципи підбору репертуару. На їх базі має зводитись будівля методичних основ підбору репертуару для шкільного хору.

Якщо всі ланки роботи, пов'язані з підбором репертуару для шкільного хору, зібрати в єдину структуру, то вийде цілісна система реалізації репертуарної політики керівника співочого колективу, котра спроможна служити методичним і практичним керівництвом для щоденної його діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Халабузар П. Методика музикального ввоспитання / П. Халабузар, В. Попов, Н. Добровольская. – М. : Музыка, 1990.
2. Шамина Л. Работа с самодеятельным хоровым коллективом / Л. Шамина. – М. : Музыка, 1988.
3. Струве Г. Школьный хор / Г. Струве. – М. : Музыка, 1981.
4. Усова И. Старшая группа детского хора / И. Усова // Работа с детским хором. – М. : Музыка, 1981. – С. 28–33.
5. Асафьев Б. О хоровом искусстве / Б. Асафьев. – М. : Музыка, 1980.
6. Венгрус Л. Начальное интенсивное хоровое пение / Л. Венгрус. – СПб, 2000.
7. Венгрус Л. Фундамент музыкальности / Л. Венгрус. – Вел. Н., 2000.
8. Мусаев М. Педагогические основы управления школьным хором / М. Мусаев // Актуальные проблемы современной музыкальной педагогики. – Таганрог, 1994. – С. 3–4.
9. Зелинский П., Киселевская И., Сергеева П. Использование солистов и солирующих партий в работе школьного смешанного хора / П. Зелинский, И. Киселевская, П. Сергеева. – Таганрог, 1988.